

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

180. szám

FENYŐ D. GYÖRGY

Gondolatok és magyarázatok Kemény István verséről

KEMÉNY ISTVÁN: BÚCSÚLEVÉL 1

Édes hazám, szerettelek,
úgy tettél te is, mint aki szeret:
a tankönyveid és a költőid is
azt mondták, hú fiad legyek. 3

Hú is voltam, fel is nőttem,
cinikus ember se lett belőlem,
csak depressziós, nehéz és elárult,
bezárt cukorgyár a ködben. 4 5

Ózek fáznak a szántáson
vagy egy kisváros, alig látom.
Ígértél nekem egy titkot, hazám, hogy
mi a fontos a világon.

Hogyha néha belekezdted,
az se volt baj, hogy nem szeretted – 6
majd szeretsz mást vagy magadat, nem baj,
de egyszer csak öreg lettél.

* Fenyő D. György itt közölt írása részlet a szerző frissen közreadott kötetéből: *Útikalauz a vershez* (Tilos az Á Könyvek, Budapest, 2021, a rajzokat készítette: Gráf Dóra). A klasszikus és kortárs magyar líra 25 darabjának elemzésén végigvezető gyűjtemény, mely a versolvasás legújabb kihívásaira reflektál, hiánypótló a diákok és tanárok számára egyaránt segítséget nyújtó módszertani kiadványok piacán. Az értelmezések nyelvi-stiláris jellegzetességei, a hangnem közvetlensége, a kirajzolódó pedagógiai arcél szimpatikus volta, valamint az alkalmazott grafikai megoldások aktualitása együttesen avatják igazán példamutató – és a Diákmelléklet-rovatunk küldetésével rokon szellemű – vállalkozássá Fenyő D. György kötetét. Azért választottuk éppen ezt a verset és elemzést a kötetből, hogy ezzel köszöntsük a 60 éves Kemény Istvánt.

Gonosz lettél, vak és régi, 7
 egy elbutult idegen néni,
 aki gyűlöletbe burkolózva még
 ezer évig akar élni.

Nem kértél, hogy mosdassalak,
 annyit se morogtál, hogy hagyjalak,
 mint egy szőnyeg, feküdtél a semmin,
 elárulni se hagyta magad.

Az én teám közben elforr,
 nem vagyok az már, ki voltam egykor, 8
 az életem nagy happy end nélkül is
 véget érhet, mint egy verssor.

Azt játszod, hogy nem is hallasz,
 túl nagy énfölöttem a hatalmad.
 Hozzád öregszem és belehalok, ha
 most téged el nem hagyjak. 9

Amíg élek, úton leszek:
 használni akarom a szívemet,
 a fejemben szólal majd meg, ha csengetsz,
 édes hazám, szerettelek. 10

1 A vers nagyon szabályosan kezdődik: a cím megnevezi a témát és vershelyzetet (*búcsú*), a műfajt vagy szövegfajta (*levél*), majd pedig az első sor egy nagyon jól ismerős kifejezéssel kezdődik: *édes hazám*. Nem is tudjuk biztosan, honnan ismerős a kifejezés, de bizonyára mindenki hallotta már. Legtöbbször talán József Attila versében olvashatták (*Hazám*), de már ő is átvette másoktól, korábbi versekből. Balassi Bálint a XVI. században abban a versében használta ezt a szó szerkezetet, amelyben a hazájától búcsúzó költő beszél. Megtaláljuk ugyanezt a szerkezetet egy XVII–XVIII. században keletkezett bujdosóversben is, amelyben egy szegénylegény ezzel a szerkezettel köszön el a hazájától (*Édes hazám, szánjad válsom, Messze földre van indulásom*). Búcsúverset kezdeni tehát ennél ismertebb formulával talán nem is lehet a magyar költészetben.

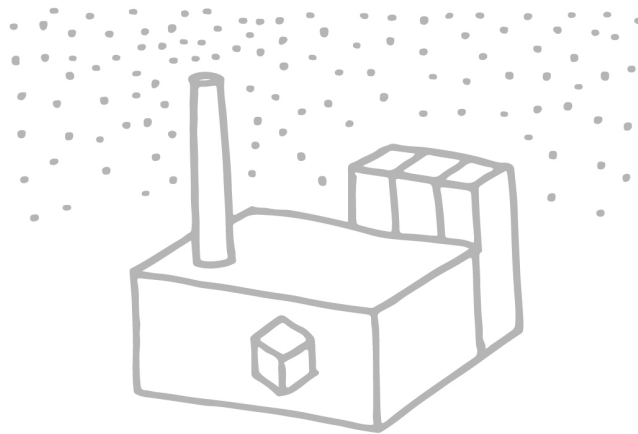
2 Na de ez a szó, az első sor második fele, ez felrobbant mindent. Ilyen gyomorszájba vágóan erős fordulatot nemcsak nem várnánk, de elviselni is nehéz. *Édes hazám, szerettelek*. Szerettelek – múlt időben? Szóval már nem is szeretlek? Minden eddigi költő, búcsúzkodó azt panaszkolta el, hogy a szeretete ellenére kell elhagynia a hazáját. De ha csak *szerettelek*, akkor már nem szeretlek. Akkor a búcsú nemcsak a hazának szól, hanem a hazaszeretnek is. Ennél nem lehet keserűbben elválni.

3 „Hadd legyek hűséges fiad” – József Attila írta ezt a *Hazámban*, amelyet a negyedik sor átír. Megtanulta a leckét, a költők és a tankönyvek, az iskolák, bizony, ezt tanítják mindenkinek. Legyél hűséges a hazához. De hát akkor most mi van? Egy ember felmondja ezt a szerződést? Ellentmond ennek a tanításnak?

4 Milyen a magyar lélek? Egyáltalán: van ilyen, hogy magyar lélek? Vagy ha ezt túlságosan misztikusnak érezzük: van-e olyan, hogy magyar jellem? Vagy ha még ez is sok: vannak-e közös tulajdonságainak nekünk, magyaroknak?

Depressziós, nehéz és elárult – mondja a beszélő önmagáról. Nem általánosít, nem mondja általában magyar lelkületnek, közös magyar sorsnak, de azt mondja, hogy valaki, aki jól megtanulta a hazafiság leckéjét, bizony így érzi magát.

5 Következnek a képek erről a depresszióról. Mennyire nem költői, és mennyire beszédes: *bezárt cukorgyár a ködben*. Hogy érezheti magát egy cukorgyári munkás harminc munkás év után munkanélküliliként? *Őzek fázna a szántáson* – milyen kopár mindez, az őszi, felszántott föld képe. *Vagy egy kisváros, alig látom* – se nem város, se nem falu, se nem hatalmas, se nem meghitt. És köd van mindenfelé, mint Ady Endrének a depressziós magyar tájat bebarangoló verseiben. Itt is „Köd-gubában jár a November”, mint *Az eltévedt lovasban*.

6 Mennyire meghitt hangot használ a vers, amikor a beszélő a hazájához és a hazájával beszélget! Mint két olyan ember, akik jól ismerik egymást, összenőttek, értik egymás szavait, de már csak csupa szemrehányást tudnak egymásnak mondani.

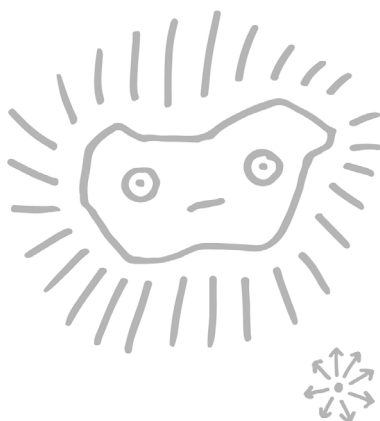
7 Ez a két versszak az *elbutult idegen néniről* még fájdalmasabb. Romlik a test, romlik a szellem, csak valamiféle vonzódás marad meg az élethez. Micsoda torzképe ez az embernek és az emberi élet vágyainak! Amikor már csak az élethez való ragaszkodás marad meg az ember ezernyi vágya, kapcsolata, érzelme és érdeklődése közül.

8 Megváltozik itt a nézőpont, a haza helyett az én kerül a középpontba. Ha ez és ilyen az én hazám, hát mit tudok én azzal kezdeni? Arany János ezt írta egy hasonló helyzetre, 1850-ben: „Nem az vagyok, ki voltam egykor”. Kemény István 2011-ben: *nem vagyok az már, ki voltam egykor*. Átvétel? Lopás? Inkább azt mondanám, parafrázis.

De miért rontja el a verssort azzal a kicsit felesleges *már*-ral? Enélkül, ahogy Arany János megírta, jó a verssor ritmusa, ezzel viszont szétesik.

Nekem úgy tűnik, minden verssort elront egy kicsit. Nem annyira, hogy rossz legyen, de annyira, hogy feltűnő legyen: nem hibátlan felező nyolcasokban van írva a vers, hanem valami olyan versformában, ami ismerős a dallamos felező nyolcshoz szokott magyar fülnek, de mégsem olyan. *Az én teám // közben elforr* – idáig tökéletes a ritmus, aztán a folytatásban már nem az: *nem vagyok az* – idáig tartana egy négy szótagos ütem, de hozzáteszi: *már*, aztán folytatódna: *voltam egykor*, de előtte meg ott áll a *ki*. Furcsa, döcögő, ritmikus és rossz ritmúsú, aritmikus sorok következnek rendre a versben, kiszámíthatatlanul.

Bizony, minden elromlott egy kicsit. Bizony, minden elromlott.

9 Mi más ez a vers, mint vallomás a hazáról? Nem arról, hogy a haza jó, hanem arról, hogy mekkora hatalma van az ember fölött. Belebetegszik az ember, beleöregszik, belekeseredik. Vagy ha mindezt nem akarja: elhagyja a hazát.

Ady beszélt valaha így a hazáról. Hogyan is írta *Sípja régi babonának* című versében: „Már menőben bús világgá, / Fáradt lábbal útrakészen”. Igen, ez ugyanaz a búcsúzó helyzet, és ugyanaz a viszony a hazához: „Vesztett népem veszett földje” az, amit elhagy. Nagyon sok keserűség van ebben, és nagyon sok őszinteség. Adynál pátosszal, Kemény Istvánnál lemondással.

10 Ady így zárta idézett versét: „Sohse nézek többet vissza”. Mintha Kemény István ezt nem tudná leírni. De mégis így búcsúzik: *édes hazám, szerettelek*. Itt a múlt idő megint. A kényszerű búcsúzás, az elválás múlt ideje.

Közben meg milyen szépen kerek lett a vers. Keretes költemény, idézetekkel a magyar költészet sok évszázados történetéből. Felező nyolcasban, a magyar népdalok leggyakoribb versformájában. Hangsúlyos verselésben, a *magyar nemzeti versidomban*.

Akkor hát mi ez? Vallomás vagy búcsú? Szeretetet vagy keserűség? *Az örökre a tiéd vagyok, vagy örökre a soha többet?*

Hát lehet úgy szeretni a hazát, hogy valaki nem látja tökéletesnek, még csak jónak sem azt? De hadd fordítsam meg a kérdést: lehet úgy szeretni, hogy valaki nem látja a hibáit, a bajokat, a nyomorúságot? Hogyan lehet szeretni a hazát úgy, hogy az ember ne pusztuljon bele?

Kép forrása: Fortepan / Zsanda Zsolt